
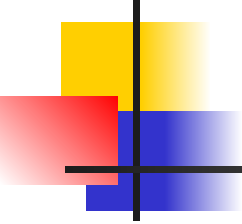
Культура Київської Русі

Лекція 5

Доц. Бадєєва Л.І.

Факультет навчання іноземних громадян,
кафедра українознавства, ХНУРЕ

Мета і завдання

РОЗКРИТИ особливості культурного розвитку
Київської Русі;

АНАЛІЗУВАТИ процес становлення писемності та
освіти в Давньоруській державі;

охарактеризувати започаткування літературних
жанрів;

розкрити розвиток архітектури та мистецтва на
Русі.

План

- Особливості культурного розвитку Київської Русі.
- Становлення писемності та освіти.
- Започаткування літературних жанрів.
Розвиток усної народної творчості.
- Розвиток архітектури та мистецтва.

Особливості культурного розвитку Київської Русі

- Феномен надзвичайного злету культури Давньоруської держави вчені пояснюють тісними зв'язками з Візантією, Хазарією, країнами Центральної і Західної Європи.
- Їх вплив на культурний поступ Русі був справді значним, але не вирішальним.

Особливості культурного розвитку Київської Русі

- Досліджуючи художні вироби слов'янського і давньоруського ремесел, археологи давно звернули увагу на незвичайну історичну глибину елементів їхнього оздоблення.

Особливості культурного розвитку Київської Русі

Зв'язок із давніми місцевими традиціями демонструють слов'янські кам'яні ідоли, виявлені в Подністров'ї.

<http://lohvitsa.org.ua>

Становлення писемності

- Писемність поширилась у східнослов'янському світі значно раніше від офіційного введення християнства.

Становлення писемності

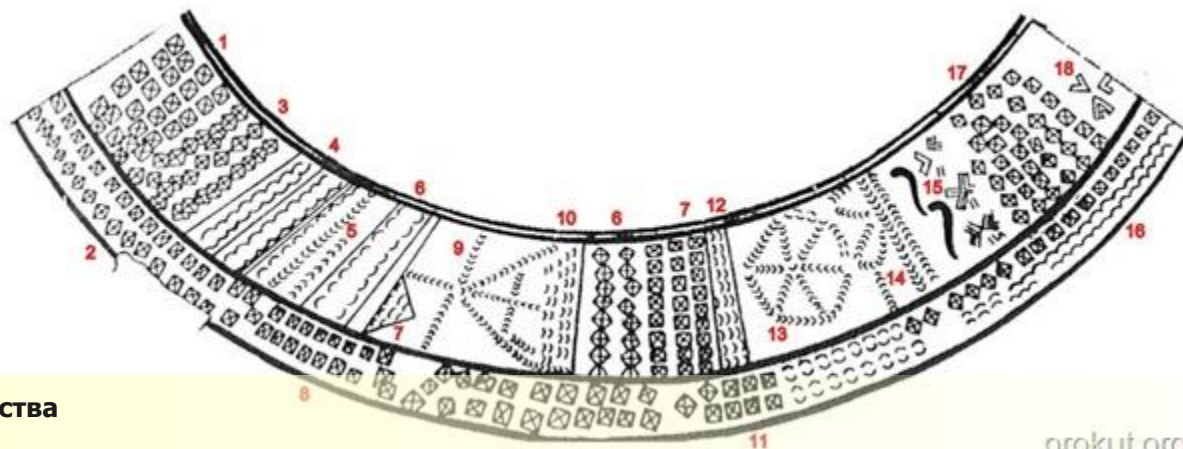
- Певне уявлення про слов'янське письмо язичницького часу дають відкриття ряду глеків і мисок черняхівської культури (II—V ст.).

Становлення писемності

- Аналіз їх, здійснений Б.Рибаківим, показав, що перед нами добре розроблена календарна система, за допомогою якої слов'яни рахували й ворожили.

Становлення писемності

■ Раннє ознайомлення на Русі з писемністю засвідчує літописне повідомлення про знахідку в Корсуні (Херсонесі) слов'янським просвітителем Кирилом Євангелія і Псалтиря, написаних "руськими письменами". Підтвердженням цього є договори Русі з греками.

Становлення писемності

- Особливий інтерес у цьому плані становить "софійська абетка", виявлена С. Висоцьким на стіні Михайлівського вівтаря Софійського собору в Києві. Абетка написана на фресковій штукатурці, містить 27 букв, з яких 23 відповідають грецькому алфавіту, а чотири - Б, Ж, Ш, Щ - слов'янському мовленню.

Становлення писемності

- Розкопки в Новгороді та інших містах Північної та Північно-Східної Русі виявляють "берестяні грамоти" - листування громадян з приводу різних господарських справ.

Становлення писемності

Графіті - давні (XI—XIII ст.) написи побутового характеру, зроблені парафіянами і священиками на стінах культових споруд.

Освіта

- Піклування про освіту з часу введення християнства взяли на себе держава і церква. За князювання Володимира Святославича в Києві вже існувала державна школа.

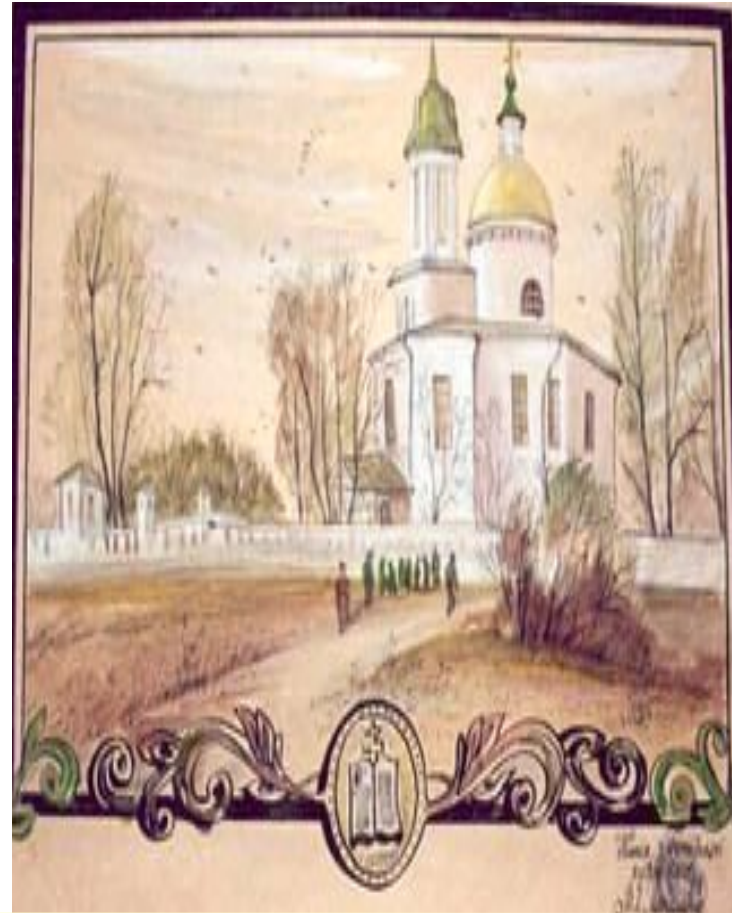
Освіта

- Школа для підготовки освіченого духівництва була відкрита Ярославом у Новгороді. У ній навчалося 300 дітей із заможних сімей.

Освіта

У 1086 р. дочка
Всеволода Ярославича
Янка заснувала при
Андріївському монастирі
школу для дівчат.

Освіта

- Для продовження й поглиблення освіти слугували бібліотеки. Вони створювалися при монастирях і церквах. На Русі було багато бібліотек, але перша й найзначиміша містилась у Софії Київській. У ній налічувалось до 900 примірників книг.

Освіта

- Найдавніші книжки: 1)
Реймське євангеліє (40-і роки XI ст.),
(зберігається у Франції, в Реймсі);
- 2) ілюстроване "Остромирове євангеліє",
виготовлене в Києві дяконом Григорієм у
1056-1057 рр. для новгородського
посадника Остромира;
- 3) два "Ізборники" (1073, 1076). "Ізборник
" 1073 р. – перша енциклопедія.

Започаткування літературних жанрів

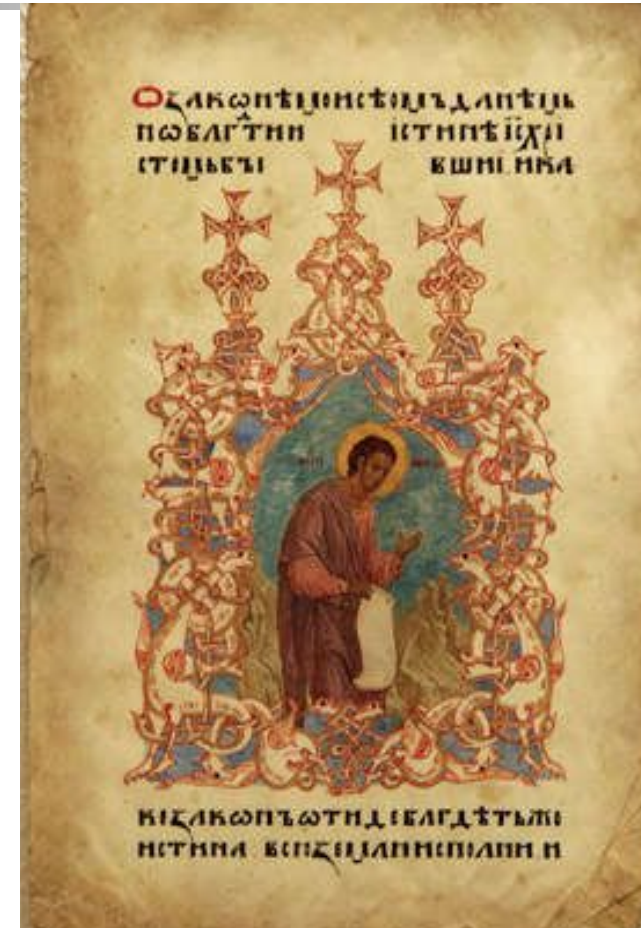
- У Києві в XI-XII ст. існувало три літературні осередки: в Софійському соборі, Печерському та Видубицькому монастирях. У них переписувались і перекладалися книги, з'являлися оригінальні твори, літописання.

Започаткування літературних жанрів

Патерики - збірники життєписів отців церкви, монахів якого-небудь одного монастиря. Першим широким зібранням житійних творів на місцевому давньоруському матеріалі став "Києво-Печерський патерик" (XIII-XV ст.).

Започаткування літературних жанрів

"Слово про закон і благодать"
митрополита Іларіона є
першим художньо-
публіцистичним
панегіричним (похвальним)
літературним твором на
честь Ольги, Володимира та
Ярослава Мудрого.

Започаткування літературних жанрів

- Літописом-автобіографією є "Повчання Мономаха своїм дітям". Воно хронологічно охоплює період 1066-1117 рр..

Започаткування літературних жанрів

Зразком епічної поезії, що поєднувала рицарську доблесть, патріотизм, відвагу з письмовою фіксацією, співом і частковим усним речитативом, була повість-пісня "Слово о полку Ігоревім".

Започаткування літературних жанрів

- До оригінальних пам'яток давньоукраїнської літератури належать літописи. Найвідомішим літописом є "Повість временних літ", укладена близько 1110 р. ченцем Києво-Печерської лаври Нестором. Твір дійшов до нас у двох списках XV ст.: Іпатіївському та Лаврентіївському (за назвами монастирів у Росії, де у XVIII ст. їх виявили історики).

Започаткування літературних жанрів

- Безпосереднім продовженням "Повісті" є Київський літописний звід кінця XII ст. Укладений ігуменом Мойсеєм у Видубицькому монастирі, він становив сукупність літописів, написаних різними авторами і для різних князів.

Розвиток усної народної творчості

- В Давньоруській державі неабиякого розвитку набула усна народна творчість. Особливе місце посідали пісні-билини. У них оспівуються народні богатирі.

Розвиток архітектури

- Яскравою сторінкою культурного розвитку Київської Русі виступає архітектурне будівництво. При спорудженні житла й оборонних будівель слов'яни споконвіку використовували місцеві матеріали та спирались на традиції, що сягали сивої давнини.

Розвиток архітектури

- З X ст. в Київській Русі розпочинається новий етап у розвитку монументального кам'яного зодчества, яке стає складовою європейської архітектурної традиції.

Розвиток архітектури

- Стіни соборів викладалися з рядів каменю, які чергуються, і плінфи (плоска цегла). Будівельники застосовували метод так званої «утопленої плінфи», коли ряди цегли через один були заглиблені в стіну, а проміжки, які утворилися, заповнювалися цем'янкою (розчин вапна, піску і битої цегли). У результаті стіни були смугастими.

Розвиток архітектури

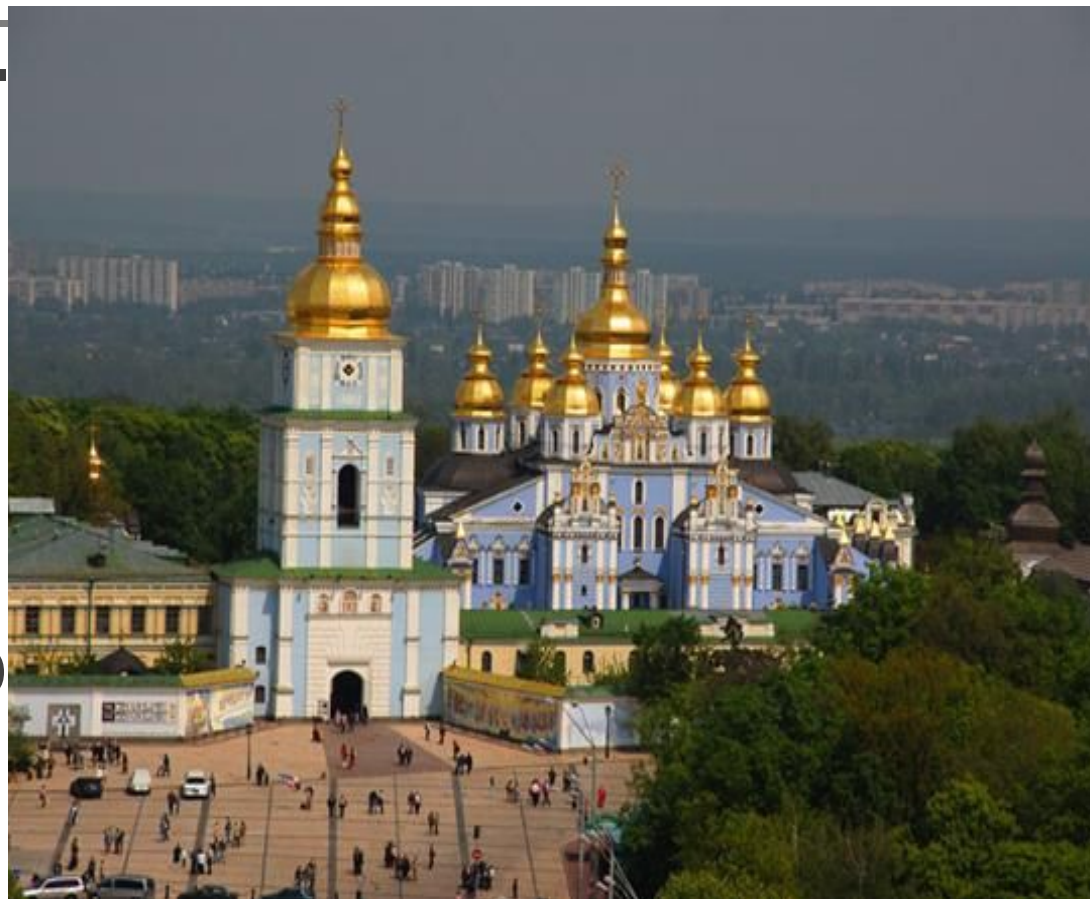

Давньоруські майстри привнесли у візантійську школу:

- **Багатоглав'я,**
- **пірамідальність композиції,**
- **оригінальна кладка,**
- **шоломоподібна форма куполів.**

Розвиток архітектури

- На межі XI-XII ст. був споруджений собор, присвячений архангелу Михайлу, який увійшов в історію під назвою Золотоверхий.

Розвиток архітектури

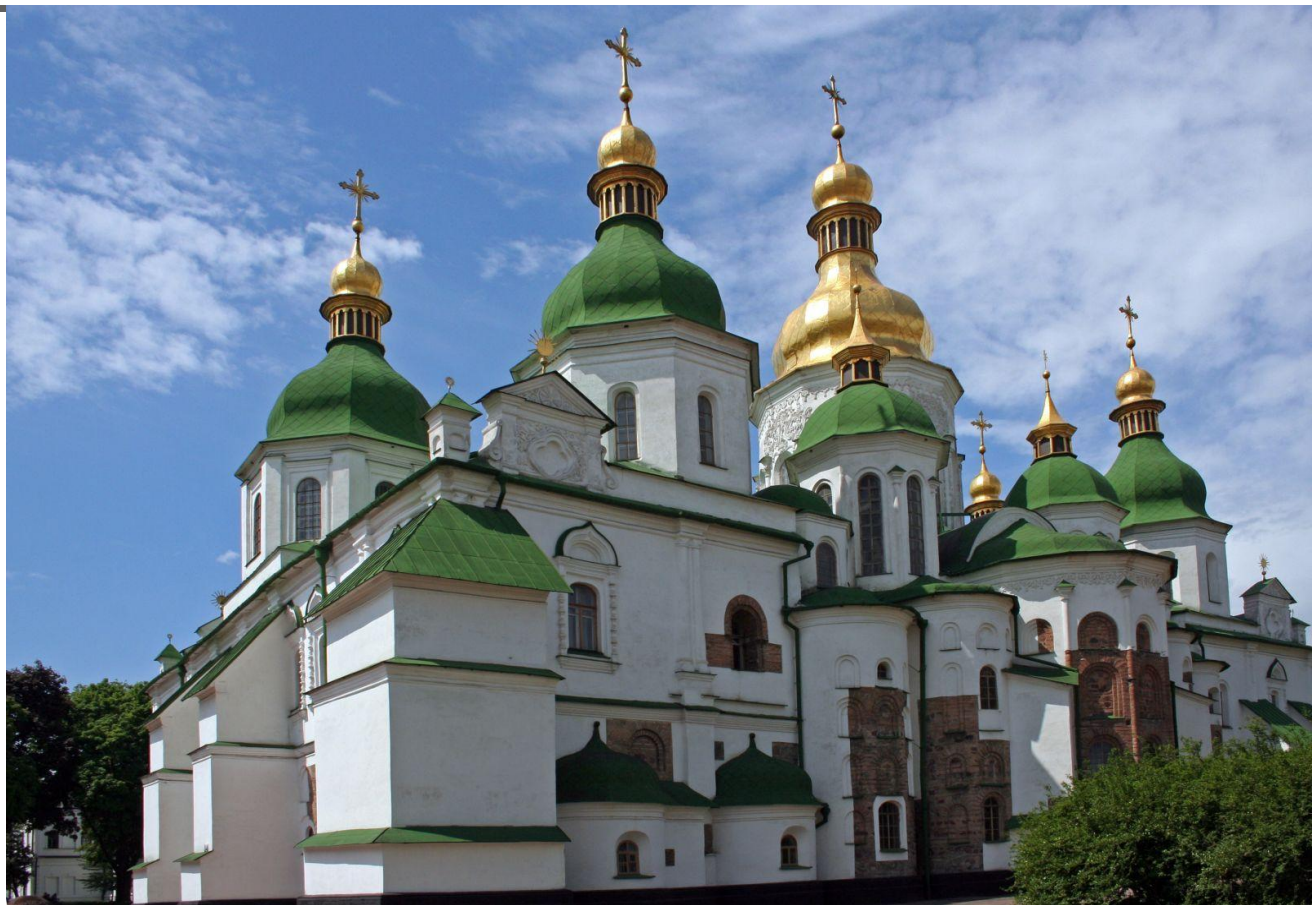
- Чернігівський
  - Спасо-Преображенський собор

Розвиток архітектури

Софія
Київська

Розвиток архітектури

- Головним структурним елементом храму був центральний купол. Зсередини тут малювали образ Христа-Пантократора (Вседержителя).

Розвиток архітектури

- Типова храмова споруда мала один, три (Десятинна церква) або п'ять (Софійський собор у Києві) нефів.

Розвиток мистецтва

- У IX-X ст. швидкими темпами розвиваються фресковий та мозаїчний живопис. Мозаїки були дуже дорогими у виконанні, тому більшість зображень у храмах і князівських палатах виконувалися у вигляді розписів фарбою -фресок.

Розвиток мистецтва

- Великої популярності в давньоукраїнських розписах набув образ Богоматері. її типове зображення у канонічній позі Оранти (Благаючої) - з молитовно піднятими на рівень голови руками. Саме такі Богоматері Оранти оздоблювали вівтарну частину багатьох храмів Давньоруської держави.

Розвиток мистецтва

Софійська Богоматір
Оранта в Києві (1037)
належить до числа
найвищих досягнень
монументального
візантійського
мистецтва, виконаного
київськими майстрами.

Розвиток мистецтва

- Спочатку ікони завозили з Візантії. З другої половини XI ст. при давньоруських монастирях починають плідно працювати й власні іконописні майстерні.

Розвиток мистецтва

- До нас дійшли імена руських іконописців. Найвідомішими з них вважаються Григорій та Алімпій, що жили на межі XI і XII ст. при Києво-Печерській лаврі - одному з найбільших центрів тогочасного іконопису.

Розвиток мистецтва

- Високий ґатунок книжкової мініатюри виявився, зокрема, в оформленні Остромирового євангелія, "Ізборника" 1073 р. та 1076 р. тощо.

Висновок

- Від часу введення християнства Київ посідав місце духовного і навіть сакрального центру.
- Естетичні засади київської мистецько-архітектурної та літературної шкіл відчутно вплинули на культурний розвиток усіх давньоруських земель.

Література

- . Абрамович С. Д. Світова та українська культура / С. Д. Абрамович. – Львів : Світ, 2004. С. 130–155, 273–283.
- Греченко В.А. Світова та українська культура: довідник / В.А. Греченко, І.В. Чорний. – К. : Літера ЛТД, 2009. – С. 151–173.
- Історія української та зарубіжної культури: навч. посібник / за ред. С. М. Клапчука [6-те вид., випр і доп.]. – К. : Знання-Прес, 2007. – С. 96–124.
- Кордон М. В. Українська та зарубіжна культура: Навч. посібник / М. В. Кордон. – К.: Центр учб. Л-ри, 2011. – С. 166–189, 289–311.
- Лекції з історії світової та вітчизняної культури / За заг. ред. А. В. Яртися, С. М. Шендрика, С. О. Черепанової. – Львів : Світ, 1994. – С. 379–410.